

TOPONIMI GRČKOG PODRIJETLA U DUBROVAČKOM PODRUČJU

TOPONYMUS OF GREEK ORIGIN IN THE DUBROVNIK REGION

UDK 931/939 DUBROVNIK

Stručni rad
Professional paper

Sažetak

U radu se obrađuju točke i obalni toponimi dubrovačkog kraja za koje autor smatra da su grčkog podrijetla. To se potkrepljuje izvornim grčkim riječima i obrađuje njihova transformacija u romanski ili hrvatski izričaj.

Summary

The paper deals with the spots and coastal toponymus of the Dubrovnik region which, according to the author, are considered to be of Greek origin. The statement is supported by the original Greek words. The analysis of their transformation into Roman or Croatian saying has been carried out.

1. Uvod

1. Introduction

U petom i sedmom stoljeću prije Krista Jadransko more uključuje se u svjetsku mediteransku trgovinu. Grci, kao kolonizatori i pomorci, daju pojedinim gradovima, otocima i pojedinim posebnim lokalitetima svoje nazivlje. Od polovice drugog stoljeća prije Krista do petog stoljeća poslije Krista dominira rimsko razdoblje, ali u šestom stoljeću dolazi do bizantske uprave koja opet uvodi nove grčke pojmove, sačuvavši i one ranije.

Grčka kolonizacija, koja je započela u prvom razdoblju i ponovno se nastavila pod bizantskom upravom, za plovidbu istočnim Jadranom uspostavila je nazivlje pojedinim škojima, uvalama i hridinama. To je i razumljivo jer je morala postojati sigurna plovidba uzduž ovih obala do grčkih naseobina, gradova i otoka: Korkyra, Issa, Pharos, Tragyron, Pitaura.

Najveći utjecaj grčkog jezika u podrijetlu imena očituje se u području Elafita jer je tuda i prolazila najveća trgovina prema tim odredištima. Mislim da nije ovom prilikom potrebno istraživati iz kojeg razdoblja

potječu grčki toponimi, važno je da su se do sada održali u ovom području, iako neki u znatno izmjenjenim oblicima.

Iz tog vremena Lučić [1] spominje διαπλοος (*diaploos*) - **prolaz**, gdje se može proći na Lastovu, a sadašnji naš naziv je *Žaplja*. Naziv **Elafiti** potječe od grčke riječi ο,η,ελαφος (*elafos*) - **jelen, košuta**. Otok **Šipan** ima osnovu u riječi το,γυπαριον (*giparion*) - **jastrebovo gnjezdo**, kako navodi Lučić, ali i **razbojnička špilja**. **Mali i veliki Škupio** potječe od grčke riječi ο,σκοπελος (*skopelos*) - **greben, škoj Igo, Igalo**, potječe od riječi ο,αιγιαλος (*aigialos*) **žal, brijeg**.

2. Novi prilozi za toponomastiku dubrovačkog područja

New supplements to the toponomy of the Dubrovnik region

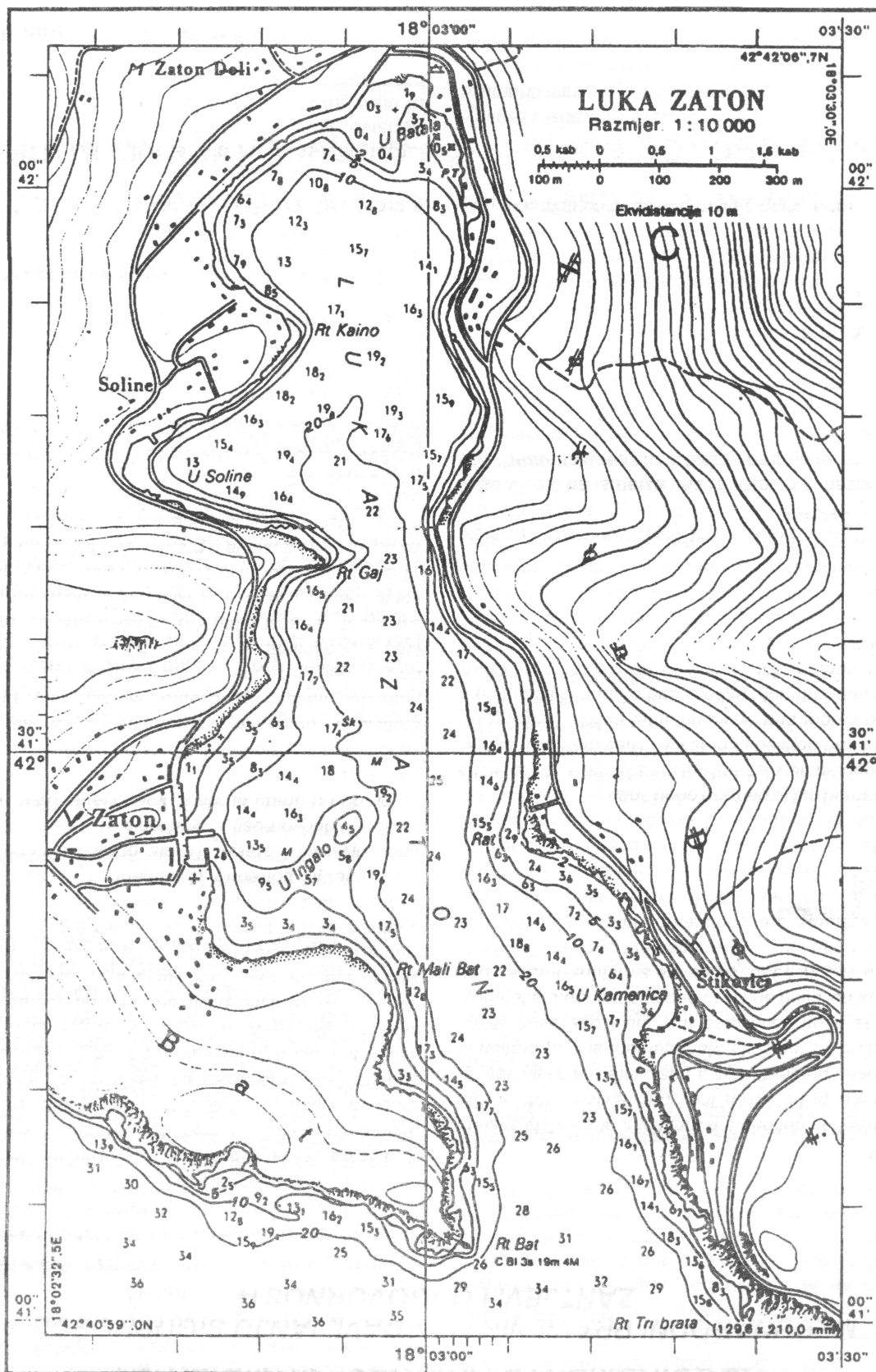
Riječ **Kantafig** zasigurno potječe od grčke riječi η,καταφυγη (*katafige*) - **utočište, zaklon** ili glagola καταφυγανω (*katafigano*), **unutra bježati, skloniti se**. Pomorcima je, sigurno, poznato da se baš na Kantafigu može ukloniti južnim vjetrovima s otvorenog mora i buri iz Rijeke dubrovačke. Prvi naziv Kantafiga spominje se 1228. "ad Capufici" [6]. Na Kantafigu se nalazila "eclesia santuorum Cosme e Damiani ad Capud ficus" koja se spominje početkom XIV. stoljeća (1313) [6], pa je sigurno, kao i u ranijim nazivima, da se romanizirala grčka riječ, koja je nastala najmanje tisuću godina ranije. A ni Medini se ne slaže sa tvrdnjom da ona potječe od romanskog nazivlja [6].

Naziv **Gliman**, također u Gružu, potječe od riječi ο,λιμεν (*limen*) - **luka, utočište**.

Isto tako je već opisano podrijetlo naziva **Kolorina** od καλος (*kalos*), λιμεν (*limen*) - **lijepa luka**. Naziv kule na gradskim zidinama **Kolorinja** koja se nalazi iznad Kolorine, istog je podrijetla, a zna se da je nastala kasnije tj. prilikom gradnje zidina.

U Pilama postoji ulica **Tabakarija** koja se nalazi u predjelu ispod Graca gdje se štavila koža. Ime ove ulice možda potječe od riječi η,ταλασια (*talasia*) koja znači **predenje vune**, mjesto gdje se prede vuna, i

*Prof. dr. sci. Petar Kačić. med. doc.
Dubrovnik

Slika 1. Toponimi zatonske uvale
 Figure 1. Toponymus of the Zaton Bay

riječi η,χειρ (*heir*) - ruka. Na mjestu gdje se štavi koža sigurno ima i vune pa je logično da se taj posao obavlja u blizini.

Naziv vrata od **Pila** nedvojbeno potječe od riječi η,πυλη (*pile*), što znači **vrata**, osobito gradska vrata. Tu je i kula od Pila na zidinama iznad ulaza sa zapadne strane, a i ona je dobila ime po vratima od Pila, ali tek kasnije.

Naziv **Vrata Celenge**, koja se spominju vrlo rano, također je grčkog podrijetla. Ona su bila u području sadašnje ulice Sv. Josipa i vodila od Kaštela prema Paludi iz najstarijeg dijela Ragusiuma. Potječe od grčke riječi ο, κηλων (*kelon*), **poluga za izvlačenje vode iz bunara** i izvedenica je glagola κηλωνευω (*keloneuo*) koja znači **crpsti, izvlačiti vodu**. Medini [8] spominje da se nalazilo nekoliko puča (lat. *putei*) u tom predjelu. Odatle je ime Ulici od puča, a iz ovih se puča crpila voda za potrebe pučanstva. Godine 1272. spominje se jedan u blizini sadašnje crkve Sv. Josipa, a ranije Sv. Jakova.

Mislim da je važan ovaj navod Medinija iz 1935. god. pa ga citiram: "Neki od ovih puča postoje i sada, a upotrebljavali su se u doba suše još u moju mladost" [8]. Po ovome mislim da je ova grčka riječ u osnovi naziva Vrata Celenge. U transkripciji grčke riječi u latinski se upotrebljava u pravilu rimsko slovo **C** za starogrčki znak **K** i obrnuto.

Ime otoka **Daksa** potječe od riječi η,δεξια (*deksia*) - **desna ruka** i pridjeva δεξιος (*deksios*) što znači **desni**, ali i **povoljan, dobro sretan, osobito u plovidbi**. Sigurno je da su pomorci zaklonjeni Daksom bili u povoljnijem položaju nego izvan nje.

Otok **Koločep** ima i lokalni naziv **Kalamota**. Podrijetlo ovog potonjeg naziva potječe iz grčkog jezika. To je spoj riječi καλος (*kalos*) - **lijep, ugodan** i riječi η,νυξ,νυκτος (*niks, niktos*) - **noć, dakle "lijepo noći"**. A sigurno je da su u ljetnoj sparini na Koločepu ugodne noći s burinom s kopna.

Riječ **mandrač**, koja u užem dubrovačkom području, osobito u Rijeci dubrovačkoj, Zatonu i Gružu označuje umjetno izgrađena vežišta za manja plovila, ima grčko podrijetlo. Ona potječe od grčke riječi η,μανδρα (*mandra*) - **staja, obor**.

Naziv **Batala**, koja u dubrovačkom govoru označuje **plitku pješčanu obalu** i koja se često susreće u našim uvalama, Gružu, Rijeci dubrovačkoj i u Zatonu, potječe od grčke riječi το,βαλανειον (*balaneion*), a znači **toplo kupanje, kupalište**. Poznato je da je tu uvijek mnogo toplije more jer je pliće i nije izloženo morskoj struji kao u dubljem moru.

Riječ **palata** u Rijeci dubrovačkoj i Zatonu označuje da na izvoru, nakon dugog kišnog razdoblja, izvire **mutna voda**. U osnovi je grčka riječ παλασσω (*palaso*), a znači **uprljati, okaljati**.

Ime **Ombla** za Rijeku dubrovačku, po mom mišljenju, također je grčkog podrijetla; u knjizi reformacija se spominje kao **Umbole** [1]. Ona potječe od grčke riječi ο,ομβρος (*ombros*), a znači **obilna kiša ili obilni izvor vode**, što ovdje i jest slučaj. Taj izraz upotrebljava i Sofoklo u Antigoni u istom smislu. Jiraček, Bartoli, Zore, a ni Skok ne pripisuju joj grčko podrijetlo

[1]. Hrvatski naziv Rijeka, Reke, javlja se 1169. i 1170, što znači vrlo rano [1].

U Rijeci dubrovačkoj postoje još dva lokalna naziva koja, također, imaju grčke izvore. To su **Letoč** i **Batahovina**. Letoč je naziv lokaliteta na lijevoj obali Rijeke između Čajkovića i Sustjepana, kojeg se sjećaju tek stariji Riječani, jer više ne postoji. Nestao je izgradnjom brodskog pristaništa prije II. svjetskog rata, a bio je osamljen i nekako sakriven. Taj naziv ima izvor u grčkoj riječi λαυθανω (*lautano*) sa svojim konjugacijskim promjenama λησω,λεληθα (*leso, leleta*), a znači **sakriti se, ostati nezapažen**.

Naziv **Batahovina** se može povezati sa grčkom riječi βαθυσ (*batis*) - **dubok ili visok**, što bi odgovaralo samom položaju Batahovine, jer je more duboko, a iznad nje je i **visoka stijena** η,βασσα (*basa*), izvedenica od βαθυσ (*batis*). Može se zamisliti izgled tog područja u razdoblju kada su nastajali ovi nazivi, prije izgradnje ljetnikovca, prije izgradnje željezničke pruge, prije izgradnje puteva i prije izgradnje dubrovačkog vodovoda. Komunikacija je bila samo morem uz tu visoku stjenovitu obalu ili preko brda.

Na ulazu u Zaton, s lijeve strane gdje je svjetionik, nalazi se **Ponta od Bata** ili **rt Bata**. Taj toponim potječe kao i Batahovina od grčke riječi βαθυσ (*batis*), što iznad površine mora označuje **visoku strmu obalu**, a **ispod** označuje **dubinu**. Taj rt je strm, a more je duboko. U tom predjelu postoji i rt **Mali Bat** gdje je strmina manja, a more znatno pliće.

Prema unutrašnjosti zaljeva od Zatonu postoji uvala **Ingalo** koja potječe od riječi ο,αιγιαλος (*aigialos*), **žal, brijeg** [1].

Dalje prema unutrašnjosti Zatonu postoji u navigacijskim kartama **rt Kaino** koji sigurno potječe od riječi καινος (*kainos*), **neobičan, nepoznat, neočekivan**.

O izvedenicama se u više navrata pisalo i mnogi su autori [1,2,3,4,5,6] dali vrlo uvjerljive dokaze za pretvorbu pojedinih riječi, pogotovo slova u osnovi riječi kasnijeg, a možemo reći i sadašnjeg izgovora.

Prvi koji o tome piše je Konstatin Porfirogenet [2]. Po datiranju tog spisa, koji je pisan 949. godine po našem brojanju vremena, on je nastao 500 godina poslije događaja koji opisuje, ili 300, kako lucidno, ali s oprezom zaključuje Katičić [3], a i Medini [8].

Naziv **Dubrovnik** je po Porfirogenetu Ραουσιον (*rausion*), a Rimljani građane nazivlju λαυταιοι (*lautaioi*). Pop Dukljanin također piše o pretvorbi pojedinih riječi, a Katičić [3] zaključuje da je i Porfirogenetu i Dukljaninu za izvor je poslužio isti, domaći spis koji bi mogao odgovarati starim crkvenim zapisima, a koji su izgubljeni.

Ovdje bih upozorio na jednu mogućnost da ime **Raguza** odnosno grčki Ραουσιον (*rausion*), ne potječe od grčke riječi λαου (*lau*) odnosno ο,λαας (*las*) - **hrid, pećina, stijena**, već od riječi ο,λαος (*laos*) - **narod, mornari, seljaci, radnici, družina**. Po tome bjegunci iz Epidaurusa ne bi bježali na pustu hrid, nego u već naseljeno i formirano naselje, koje je po svom položaju na stijeni moglo biti dobro obranjeno, a možda je već bilo djelomično i utvrđeno. Jer bjegunci iz razorenog grada, kojima je sve propalo i opljačkano, ne bi imali

izgleda da prežive na stijeni i da izgrade novi utvrđeni grad.

Mišljenje Konstatina Porfirogeneta, popa Dukljanina i Milecija redovito su prihvaćali povjesničari, ali se s time ne slažu ni Zore ni Jiraček, ni Skok, ni Mayer. U prosuđivanju ove problematike treba bezuvjetno uzeti u razmatranje činjenicu da su grčki nazivi nastali znatno prije od romanskih. Oni prvi, a i oni kasniji, nastali pod bizantskom dominacijom, podlegli su romanizaciji. Tako na primjer u svim dokumentima Dubrovačke Republike svi ovi toponimi zajedno sa slavenskim transkibirani su u latinsko-talijanski izgovor.

Većina toponima grčkog podrijetla potječe iz kasnijeg starog vijeka te iz bizantske dominacije (od početka šestog stoljeća) na istočnom Jadranu. Najveći dio nazivlja grčkog podrijetla vezan je uz more i plovidbu pa se može zaključiti da su grčki pomorci sigurno organizirali plovidbu tim područjem, a nazivlje je ostalo sačuvano sve do naših dana u nešto izmijenjenom izgovoru.

Analizirajući i uspoređujući toponime u zaleđu Dubrovnika, što izvrsno uradio J. Lučić [6] za Astoreje, mora se konstatirati da grčko podrijetlo imaju samo toponimi uz more i da su se sve do danas održali.

Iz toga se da zaključiti da Grci, vrlo vjerojatno, nisu stalno obitavali na ovim prostorima, jer u kopnenom

predjelu Astoreje nema toponima grčke osnove [6]. Možda su tu povremeno i boravili, ali samo kao pomorci. Oni su uveli plovidbu istočnim Jadranom s točno označenim toponimima potrebnim za navigaciju. Kasnije su upućivali i lokalno stanovništvo u takovu navigaciju, na što upućuje održavanje ovih toponima sve do danas.

Literatura:

Literature:

[1] J. Lučić: *Toponimije dubrovačkog područja do doseljenja Slavena*, Arheološka istraživanja u Dubrovniku i dubrovačkom području (Hrvatsko Arheološko društvo, Zagreb - 1988 str. 169-172)

[2] Konstatin Porfirogenet: *De adm. imp.*

[3] R. Katičić: *Uz početke hrvatskih početaka*, str. 131-160 (Književni krug, Split 1993)

[4] Ž. Muljačić: *O imenu grada Dubrovnika* (Zadarska revija, str. 147-154. 5/1962)

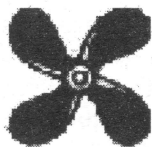
[5] Div. Canc. 5,77.

[6] J. Lučić: *Historijska topografija dubrovačke Astoreje*, Anali: Historijskog instituta JAZU VIII-IX, 1960-1961 str. 275 -299.

[7] J. Lučić: *Lopud i Koločep u XIII. stoljeću*, Anali Historijskog instituta JAZU XII 1970., str. 81 - III.

[8] M. Medini: *Starine dubrovačke*, str. 145 - 158, štamparija Jadran, Dubrovnik, 1935.

Rukopis primljen: 19.11.1996.

International Paint Jadran d.o.o.

Mljekarski trg 2

51000 Rijeka, Hrvatska

tel: 051 - 211459; fax: 051 - 214517

International Paints (Holdings) Ltd. sa sjedištem u Ujedinjenom Kraljevstvu s osobitim zadovoljstvom predstavlja svoju novu podružnicu u Republici Hrvatskoj.

International paint (Courtaulds Coatings) vlasnik je više od 40 tvornica i 70 predstavništva diljem svijeta. Ponosni smo što je i Hrvatska uključena u tu međunarodnu mrežu.

“International paint Jadran d.o.o. ima na skladištu u Rijeci 50.000 litara brodskih boja koje Vam stoje na raspolaganju za promptnu isporuku na vaše brodove.”